

RÉGÉSZET ÉS MŰVÉSZETTÖRTÉNET

FELADAT, IGÉNY ÉS GYAKORLAT A RÉGÉSZETI ÉS MŰVÉSZETTÖRTÉNETI KUTATÁS HATÁRÁN

Lővei Pál

Milyen jótettekkel érdemelheti ki az ember azt a büntetést, hogy egy régészeti konferencián ilyen című előadást varrjanak a nyakába: régészet és művészettörténet? A feladat ugyanis egyáltalán nem könnyű, mondhatnám, mintha önként nyaktiló alá hajtanám a fejemet. A meghívók részéről nyilvánvaló elvárás, hogy ne kezdjem azonnal szapulni az ő diszciplinájukat, saját szakmám oldaláról pedig lelki füleimmel szinte hallom a biztatást: tedd csak szóvá, hogy már megint ott „ülnek” azon a leleten, és senkit nem hagynak hozzáférni, pedig milyen alapvető művészettörténeti – de mit művészettörténeti, egyszerűen egyetemes emberi – érdek lenne most azonnal egy művészettörténeti disszertáció érvrendszerének közepébe beépíteni.

A felkérésben ugyanakkor természetesen az is benne van, hogy a két tudományzagnak volt és van is némi köze egymáshoz, sőt lényegesen több köze, mint sok más tudománynak, hiszen akár-hogyan is kerestem, sehogy sem találtam olyan előadócímeket a programban, hogy „régészet és traumatológia” vagy „régészet és asztrofizika” (amelyeknek egyébként még van is némi találkozási pontjuk a régészettel).

A békesség kedvéért mindenesetre célszerű azonnal egy dicsérő különbséggel kezdeni: egészen biztos, hogy egyetlen művészettörténésznek sem jutna soha eszébe egy bűzös kút tíz méteres mélyén egy sárcsomóban sosem látott Anjou-címeres selyemkárpitot vizionálni,¹ ez csak a régészeknek a tárgyak átalakulása reverzibilitásába vetett töretlen és időnként igencsak hasznosnak bizonyuló hite segítségével képzelhető el. Ez az önbizalom általában is a régészek egyik fő erőssége: a távoli múlt összetöredezett, hiányos tárgyainak korábbi feltárások hasonló leletei és néprajzi analógiák alapján, akár még gyakorlati kísérletek útján is képesek jól hihető funkciót adni, majd a tárgyezüttesek „funkció-együtteseiből” az egykori társadalom mindennapi életére, írásos emlékek nélküli népek esetében akár a társadalmi berendezkedésre vonatkozó átfogó következtetéseket levonni. Ilyesmivel a művészettörténet ritkán kerül szembe, valójában még az

építészeti töredékek egykori szerepe kitalálásához hasonlóan látszó feladata is teljesen más jellegű, mindenképpen sokkal kevésbé összetett gondolkodást kíván. Nem véletlen, hogy a régészeti publikációk legfontosabb formai ismerve a táblákba rendezett illusztrációs anyag – művészettörténész ehhez a párhuzamokat, analógiákat jól láttató eszközhöz legfeljebb korstílusokat bemutató tankönyvek írásakor fordul.² Az újabb leletekkel egyre bővített illusztrációs táblák kitűnően mutathatják azokat az összefüggéseket, amelyek az ország-szerte előkerülő, német nyelvű fohással körülírt kerek csatok³ vagy egy híres kardkovács (Ulfbert) évszázados távlatban használt és copyright jogokkal nem törődve másolt nevével jelzett kardjainak, mint Európa-szerte elterjedt tárgytypusnak⁴ az esetében merülnek fel. Ezek azonban az azonosság, a hasonlóság teljesen más fogalmi körben jelenik meg, mint a művészettörténész absztrakt stílusfelfogásának, a drapériának, a beállításnak, a fiziognómiának, a személyes vagy általánosabb stílus-elemeknek a kutató szubjektivitásától tökéletesen sosem mentes összefüggésrendszere.

Az idő múlásával a művészettörténet vizsgáló-dási körébe tartozó emléktanyag folyamatosan bővül, hiszen új műtárgyak keletkeznek, és a 18–20. század művészi, vagy legalábbis ilyen igénnyel

¹ B. NYÉKHELYI 2003, 23, 24, 50–59; TAKÁCS 2006, 75, 12, 2. kép.

² Például: MAROSI 1996–1997.

³ FOGAS 2005.

⁴ Például az VLFBERHT névvel és változataival jelölt, eredendően alsó-rajnai gyártású kardok a 8–9. század fordulójától a 11. századig, mintegy 120 példány, Hollandiától Németországon, a délszláv területeken és Ukrajnán át Oroszorszáig: PADERBORN 1999a, 309, Kat. V. 84. (Westphal, H.); STEUER 1999, 317–318; WESTPHAL 1999, 325; CAPELLE 1999, 428; *Otto der Große* 2001, 86–88, Kat. II. 58; MAREK 2004, 94, 96, 97, 99, 120, 121, 127, 29/B, 30/D, 32/B. tábla. Az ebbe a körbe tartozó, 10. század végi, 11. század eleji prágai Szent István-kard: *Europas Mitte* 2000, 535, Kat. 27.01.09 (Merhautová, A.); FODOR 2003–2004.

készült produkciója is olyan szerteágazó, hogy még sokáig lehet addig figyelembe nem vett, igen jelentős tárgycsoportokat is bevonni a vizsgálódás körébe. Az időben visszafelé haladva azonban a régmúlt korok emlékének „saját erőből történő” bővítésének lehetősége már igencsak behatárolt. Gondoljunk csak bele, hány eddig ismeretlen gótikus faszobor került elő Magyarországon az elmúlt fél évszázad során, mondjuk művészettörténeti topográfiai munka, padlásokon való kutakodás, műemléki restaurálási tevékenység útján – számuk nem éri el a féltucatnyi⁵ –, és összehasonlításképp próbáljuk felsorolni, hány hasonló korú kőszobrot „produkált” ugyanezen idő alatt a régészet Budán, Pécsen, Pilisszentkereszten, Székesfehérváron, Egerben, a művészettörténet nem kis öröme. A középkori síremlékművészet készülő katalógusában is jóval számosabb a katalogizálás megkezdése óta régészeti leletként előkerült emlékek köre, mint a helyszíneken beazonosított, korábban soha, sehol nem említett faragványok csoportja – más kérdés, hogy mindkét „kategóriánál” jóval nagyobb az ugyancsak teljesen ismeretlen múzeumi raktári anyag, amelynek közlésére a megtalálók teljes életpályájuk során sem találtak módot.

Azt lehet tehát mondani, hogy a régészet felelőssége óriási, és nem is csak saját magával szemben. Ha a régész és intézménye a törvényi háttér biztosításáért, majd a kiharcolt törvények és jogszabályok érvényesítéséért küzd, hogy feladata ellátásához kapja meg a lehetőséget, a művészet- és építészettörténet érdekeit is képviseli, a siker éppen olyan mértékig, ameddig saját érdekeiért is képes harcolni. Buda középkori ferences kolostorának Szent János-templomából Altmann Júliával együtt nemrég közöltük egy sírkő töredékeit.⁶ A mintegy másfél tucatnyi darab egy magas domborművű pánceles figura, valamint egy kétsoros

körirat részleteit hordozza. Azt, hogy a két csoport összetartozik, Tóth Attila (a Budapesti Történeti Múzeum kőtárkezelője) ismerte fel. A darabok több mint 30 évig maradtak publikálatlanok – hármunkon kívül senki nem vetett rájuk egy pillantást sem, pedig a műhelyben folyamatosan szem előtt voltak –, ugyanakkor az ásatás egy másik leletét, Wemeri Zsigmond választott zágrábi püspök (†1500) címeres reneszánsz sírlapját már az előkerültét követő évben megismerhették az érdeklődők, és azóta egészen rendes bibliográfiai jegyzék kapcsolódott hozzá.⁷ A különbségtétel oka a gótikus sírkő töredékességében rejlik, amit azonban nem a történelem viharai okoztak: a darabok friss törésselüreltel illeszkednek egymáshoz, és biztosan állítható, hogy munkagép aprította össze a Wemeri-sírlaphoz hasonlóan addig talán teljesen épen megőrződött kőlapot, a feltárásokat közvetlenül megelőzően. A templom helyén a 18. században épített karmelita templom Várszínházzá alakítása során ugyanis a múzeumot a kivitelezési munkák megkezdéséről előzetesen nem értesítették, így a régészeti szempontból részben már tönkretett területen csupán az eredeti műalkotás kisebb részének miszlikbe tört darabjai voltak összegyűjthetők, a nagyobb rész az ismeretlen helyre elhordott törmelékben lenne kereshető. A faragvány a Wemeri-sírkőnél sokkalta jelentősebb mű volt; ha ép lenne, a Szépművészeti Múzeum 2006. évi Luxemburgi Zsigmond-kiállításán a késői Zsigmond kor főművét ünnepelehetünk volna benne – a Stibor-síremlékek mesterének Buda, Székesfehérvár, a boszniai Bobovac leletei által reprezentált, töredékességében is imponáló életművének⁸ valószínűleg legépebb, legnagyobb méretű, szinte kerek szobor benyomását keltő elemét. Gondosan hosszúra írt és faragott, még Perényi János tárnokmester (†1458) terebesi sírkövének⁹ hosszú feliratát is jóval meghaladó terjedelmű körirata biztosan rengeteg információt hordozott 1971–1972-ig, ma mégis a legcsekélyebb adatunk sincs arra vonatkozóan, kinek az emlékére is állíthatták egykor.

Hasonló eset bármikor megeshet ma is – a régészeti leletek veszélyeztetése és pusztítása rendszerfüggetlen tevékenység. Hogy még a sírkövek körében maradjunk: 1995-ben egy, a budai Vízi városban engedély nélkül végzett pincebővítés során a földkitermelést végző markoló tört ketté egy addig tökéletesen ép, meglehetősen szokatlan köriratú kőlapot, amelyet 1455-ben „a néhai felséges Lajos király idején élt nemzedékeknek” emeltek, feltehetően a középkori ágostonos kolostorban folyt építkezés alatt megbolygatott és együvé temetett csontok számára, a templom északi oldalán

⁵ Fájdalmas embere a fonyódi plébániáról, Veszprém, Egyházmegyei Gyűjtemény: Török 1981, 209–224, valamint *Pannonia Regia* 1994, 490, Kat. X-4. (Marosi E.). Fájdalmas Mária Rajkáról és Madonna Csepregéről, Magyar Nemzeti Galéria: Lővei 1993, 10, valamint *Pannonia Regia* 1994, 486–487, Kat. X-1. és Kat. X-2. (Takács I.). Mária a gyermek Jézussal domborműtöredék Szedregpusztáról, Magyar Nemzeti Galéria: *Pannonia Regia* 1994, 504–505, Kat. X-18. (Poszler Gy.).

⁶ ALTMANN – LŐVEI 2004, 16, Kat. 7.

⁷ ALTMANN 1973, 82, 87, 7. kép; Múzeumok új kincsei. *Múzsák*, Múzeumi Magazin 1973:3, 47. A további irodalom: ALTMANN – LŐVEI 2004, 17.

⁸ LŐVEI 1999, 103–121.

⁹ ENGEL – LŐVEI – VARGA 1983, 37–38; *Sigismundus* 2006, 348, Kat. 4.52. (Lővei P.).

kialakított osszarium nyílása fölötti fedlap gyanánt. Itt a Budapesti Történeti Múzeum azonnal lépni tudott, és Végh András nemcsak a kőlapot, hanem az utóbbi évtizedek egyik legérdekesebb budapesti középkori lelőhelyét is feltárhatta.¹⁰

A régészeti munka igen szoros kapcsolatban áll a véletlennel és a szerencsével. A véletlen szerencse különleges helyzeteket is okozhat, amelyek megoldása nem csak a régészen múlik: ahhoz, hogy a sárcomóból ismét Anjou-selyemkárpit válhasson, a régészek mellett ásatási munkások, segéderők, restaurátorok, múzeumi vezetők késedelmet nem tűrő lépéseire és döntéseire volt szükség, már előzetesen meglévő laboratóriumi háttérre, és természetesen sok pénzre is. Előfordulhat olyan helyzet, amikor minden jószándék és elegendő anyagi forrás ellenére sem sikerül minden tökéletesen; például a megfelelő restauratori ismeret, gyakorlat hiánya miatt gyorsan eltűnhetett a festésnyomok túlnyomó része a budai szobrokról. A budai tapasztalatok nyomán azonban Pécsen már sokkal sikeresebb volt a konzerválás az Aranyos Mária-kápolna faragványain. Azt, hogy mennyire nem triviális problémákkal kerülhet szembe teljesen váratlanul a régész szakma, jól példázza az, hogy a kínai Xi'an terrakotta szobrain a sajátos technikájú festés megőrzésének módját negyedszázada próbálják kidolgozni német segítséggel, ennek ellenére még a legújabb leleteknél is csupán a felület harmadán képesek megtartani a színes réteget.¹¹

Megbocsáthatatlan azonban, ha előre látható leletek pusztulnak el nemtörődömség következtében vagy az érdeklődés hiánya miatt. A pécsi székesegyház délkeleti tornyától dél felé húzódó, reneszánsz átépítettőjéről Szatmári-palotaként ismert, jelentős méretű középkori káptalani épület újabb átalakításának 18. századi tervei régóta ismertek. A rajzok a toronyhoz kapcsolódó rész földszintjén igen figyelemreméltó részleteket, egy nemcsak alaprajzát, hanem nyugat felé néző homlokzatát tekintve is az 1780-as évek elejéig álló, román stílusú formákat mutató káptalanterem későbbi épületszekbe belefoglalt és kápolnává alakított, 18. századi leírásokban is említett, két oszloppal osztott terét mutatják.¹² Az utóbbi években az ókeresztény Péter-Pál sírkamra állagbiztosítása, restaurálása és bemutatása érdekében végzett munkálatok során tőle keletre egy újabb, nyolcszög alaprajzú, portikusos ókeresztény épület jelentékeny maradványai kerültek elő – az építési munkák következtében nem felülről, hanem oldalról. Az új lelet gyors feltárására lelkesítő érdeklődés, talán a bemutatás építészeti tervezésének határidős kényszere is oda vezetett, hogy a régészeti szabályok maradéktalan

betartása finoman szólva hiányt szenvedett. A középkori épület korábbi feltárásokból is ismert, két méternél is vastagabb falának vonulata ma jóval a nyolcszögletű tértől délre kezdődik csak, bár egykor a toronyig nyúlt, az ókeresztény épület fölé eső szakaszát azonban a kutatás során elbontották, ráadásul úgy tűnik, hogy kellő mélységű dokumentálás nélkül. Ezzel örökre megszűnt annak lehetősége, hogy a káptalanterem részleteiről adatokat szerezzünk. Azt, hogy jelentékeny információk pusztulhattak el, jelzi az, hogy egy román kori oszlop-lábazat a munkák során innen került be a múzeum raktárába. A rövid jelentésekből annyit lehet tudni, hogy „a feltárási terület K-i oldalán rossz minőségű, szabálytalanul rakott fal [...] középkori építmények falaként értelmezhető. (Szathmáry palota, és az úgynevezett holtak kápolnája)”,¹³ valamint „a római sírkápolnára rátelepülő középkori kápolna rendkívül rossz (földbe rakott tört kő) falazatát a feltárás során a dokumentálás után el kell bontani, bemutatása nem lehetséges”.¹⁴ A ma is látható falak mérete, technikája, állaga a leírtaknak ellentmond, már annak vizsgálata is igen érdekes lenne, hogy mi lehetett az oka ezeknek az eltéréseknek. A lelőhely és az egész együttes egymásra rétegződése olyan fontos, sok szempontból kulcsemleke a Kárpát-medence 2000 éves történelmének, hogy bármilyen kicsiny részének elbontása előtt komoly régészeti, művészet- és építészettörténeti, történelmi, műemlékvédelmi konzultációkra lett volna szükség, egyrészt a pusztulásra ítélt részletek széles körű megismertetése, másrészt azonban a bontás módjának, mértékének, egyáltalán indokoltságának megvitatására is.

A pécsi ókeresztény temetőegyüttes deklaráltan a turizmus fejlesztése érdekében történő „továbbépítése”, egységesen bejárható múzeumi kiállítás-ként való átértelmezése az utóbbi évek legnagyobb szabású régészeti bemutatói projektje volt az országban. A pályázati pénz elnyerését követően szükséges feltárásoknak rögtön a kezdetén, a *cella septichora* mellett az ókeresztény „dominancia” jegyében, az ásatásvezető, az Ásatási Bizottság és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Műemlékvédelmi Tudományos Intézete véleménye ellenére, tiltakozását figyelembe nem véve bontották el a késő középkori-török kori várak ellenfalának

¹⁰ Budapest I., Szalag u. 17. *RégFüz* Ser. I. No. 49. (1997) 103–104. (Végh A.); VÉGH 1998, 16.

¹¹ THIEME – EMMERLING 2001, 335–369.

¹² FARBAKY 2002, 49–52, 52–53. kép.

¹³ Pécs, Szent István tér. *RégKut* 2000 (2003) 191. (Kárpáti G.).

¹⁴ Pécs, Szent István tér. *RégKut* 2001 (2003) 203. (Kárpáti G.).

előkerült szakaszát. A továbbiakban folyamatosan küzdelem zajlott ásatási bizottsági és műemléki tervtanácsi szinten annak érdekében, hogy a tervezett védőtető alatti térben (a pályázati tervek ellenére), a nyilván kizárólag az építész és a város vezetősége bosszantására előkerült újabb leletek, így a *cella septichora* föld alatti lejárati rendszere, további sírkamra, a terület középkori erődítésrendszereinek részben releváció erejével ható részletei – falai és árkai – bemutatásra kerüljenek, illetve el ne pusztuljanak. A játszma egyáltalán nem tűnt lefutottnak, biztosnak csak a bemutatóhely rövid határidős átadásának kényszere látszott – ma már tudni lehet, hogy ez utóbbi végül minden szempontól meghatározónak bizonyult. Ezek az események óhatatlanul rányomták a bélyegüket a Dóm tér és környéke egész régészeti projektjére, az építészeti és beruházói-kivitelezői erőfitogtatás nyomán hosszú távra kihatóan kedvezőtlen szakmai színben tüntetve fel a városi programot, ami némi többleterőfeszítéssel elkerülhető lett volna.¹⁵ Ráadásul ebben az esetben egy kulturális célú, közösségi tervről van

szó, nem csupán egy egyszerű magánberuházásról, amelyeknek egyébként egész sora tünteti el, vagy változtatja meg helyenként a felismerhetetlenségig Pécs műemléki védettség alatt álló belvárosi területek jellegzetes telekrendszerét, kisvárosi beépítését és városképét, földszintes lakóházait.¹⁶

A művészet- és építészettörténeti vizsgálatok kibővülését lehetővé tevő új leletek előkerülési módja tehát nem tekinthető kizárólag régészeti belülgynék. A tárgyi lelet a lelőköri körülmények ismerete nélkül sokszor csak szép tárgy, de nem igazi történeti dokumentum. A lelőköri körülmények így nem csupán a régészeti elemzés szempontjából fontosak, de pontos megfigyelésük, értelmezésük, rögzítésük jócskán kihathat a művészet-történeti vélemény kialakítására is. Az 1974-ben talált budai szoborlelet földbe kerülésének módjáról sok vita zajlott az elmúlt évtizedek folyamán, érte jócskán bírálat is az építkezés kényszerétől gyorsított feltárás módszereit.¹⁷ Az ásatási dokumentáció alapos elemzése azonban mégis lehetővé tette legutóbb Véghe András számára, hogy az eddigiektől eltérő módon, de nagyon is hihetően rekonstruálja a szobrok pusztulási folyamatát, és ezáltal új, lényeges elemekkel gazdagítsa a leletegyüttesre vonatkozó tudásunkat.¹⁸

A feltáró régész elsődleges szakmai feladata tehát nem feltétlenül az azonnali gyors és hibátlan interpretáció, hanem az értelmezést később is lehetővé tevő pontos megfigyelés és ennek minél részletesebb rögzítése, dokumentálása. A régészet saját – negyed évezred alatt kialakult – tudományos alapszabályainak maradéktalan betartása a művészet-történetnek, az építészettörténetnek, a történettudománynak is alapvető érdeke.

Egy-egy régészeti lelet hatása és hatóköre igen csak eltérő lehet. A mindennapi élet nagyszámú tárgyi anyaga többnyire a régészet „belügye”, bár a sok lelőhely eredményeinek összegzéséből levont következtetések akár gyökeresen is kihathatnak bizonyos korszakok történettudományának alakulására. Vannak azonban olyan leletek, amelyek művészet-történeti közreműködés híján nemcsak a nagyközönséget, hanem még a szélesebb szakmai közvéleményt sem érhetik el. Ebből a szempontból érdemes kissé részletesebben kitérni a középkori szoborleletek kérdésére.¹⁹ Münster,²⁰ Köln,²¹ Châlons-sur-Marne,²² Párizs,²³ Buda,²⁴ Bern,²⁵ Pécs gótikus szobrai sorolhatók – az első kivételével valamennyi az elmúlt évszázad utolsó harmadának lelete (*1. ábra*). Pécs kivételével ezeket valóban szoborleletként ismeri nem csupán a legszűkebb szakma, hanem a nagyközönség is. Ennek az ismertségnek manapság meglehetősen egyszerű fokmérője az internet keresőprogramjaiban való böngészés.

¹⁵ Előadásom óta a létesítmény elkészült. A munkálatok során bizonyos vonatkozásban történtek előrelépések, de helyenként a középkori várfalak és más részletek jelentős mértékű vissza-, bele- és elbontása már nem volt elkerülhető. A kivitelezés során eltávolított földrétegek rekonstrukciós visszahelyezésére az eredeti szintviszonyok bemutatása érdekében nem került sor. Ha a szükséges áttervezés a régészeti feltárással párhuzamosan folyt volna, a maradványokból sokkal többet lehetett volna megőrizni. Lásd: VÍSY 2007; ROZMANN 2007.

¹⁶ A szakmai aggályok félresöpörése – mind a belvárosi épületek elfogadhatatlan mérvű pusztítása, mind a régészeti bemutatás esetében – a konkrét helyzetek kezelése során eddig „sikeresnek” bizonyult. A városvezetési, beruházói túlerő hatósági segítségével egyszerűen semmibe vehette a régészeti, műemlékvédői, művészet-történeti ellenvetéseket, szakvéleményeket. A pécsi „Európa kulturális fővárosa”-projekt dicstelen alakulása azonban világosan mutatja, hogy az ilyenfajta módszerek idővel visszautéznak.

¹⁷ Például: MAROSI 1994, 282; FELD 1999, 50, 24. jegyzet.

¹⁸ VÉGH 2006.

¹⁹ A kérdéssel kapcsolatos véleményemet először „A középkori pécsi szoborlelet történeti-kulturális jelentősége” című előadásomban fejtettem ki, a „A pécsi felsőoktatás bölcsője” témájú kerekasztal-beszélgetésen, 2005. szeptember 2-án Pécsen: LŐVEI 2006.

²⁰ JÁSZAI 1990.

²¹ KÖLN 1984.

²² PRESSOUYRE 1962; SAUERLÄNDER 1962; PRESSOUYRE 1976; PRESSOUYRE 1981.

²³ ERLANDE-BRANDENBURG – KIMPEL 1978; ERLANDE-BRANDENBURG 1982.

²⁴ ZOLNAY – SZAKÁL 1976; ZOLNAY 1976; MAROSI 1976; ZOLNAY 1977; ZOLNAY – MAROSI 1989.

²⁵ SLADCEK 1999.

1. ábra. Középkori szoborleletek monográfiái. 1. Köln 1984; 2. SLADECZEK 1999; 3. ZOLNAY – MAROSI 1989
 Fig. 1. Monographs on medieval sculpture assemblages. 1. Köln 1984; 2. SLADECZEK 1999; 3. ZOLNAY – MAROSI 1989

A német *Skulpturenfund* kifejezésre kapott hosszú listában valamennyi ott található – ezen belül Buda egyáltalán nem alárendelt helyzetben –, Pécsről azonban egyetlen említés sem esik, és még a magyar nyelvű „szoborlelet” szó is lényegében egyedül Budát jeleníti meg. Pécsről csupán egyetlen, a feltárók által adott rádióinterjú szöveges lejegyzésében, valamint a festésrétegeket rögzítő restaurátor munkáinak felsorolásában találtam meg.

Ennek okát alapvetően két tényezőben látom. Egyrészt a folyamatos hírverést egyedül lehetővé tevő állandó kiállítási lehetőség hiányában – ennek kérdésköre azonban nem a régészet és a művészettörténet kapcsolatrendszerébe tartozik –, másrészt az elhibázottnak bizonyult publikációs stratégiában, amely viszont nagyon is része annak.

Publikációs kérdésekben önkéntelenül adódik a Budával való összehasonlítás. Ott a feltárást vezető Zolnay László – múzeumának igazgatója által eléje állított minden érthetetlen és értelmetlen akadály ellenére is – azonnal kihasználta minden rendelkezésre álló, népszerű és szakmai fórumot: az előkerülést (1974) követően néhány hónapon belül megosztotta leletét és gondolatait a szakmával és a nagyközönséggel egyaránt a *Kortárs* és a *Budapest* folyóiratok lapjain. Két év múlva egy magyarul és németül is megjelent kis kötetben részletesebben is ismertette megfigyeléseit, leleteit és elgondolásait, a szobrokat összeállító-restauráló Szakál Ernővel közösen. Ugyanekkor a Magyar Tudományos Akadémia nem kis presztízsű idegen nyelvű művészettörténeti folyóiratában, az *Acta Historiae Artium*ban terjedelmes ásatási beszámolót és leletkatalógust publikált német nyelven, a lelethez azonnal odahívott és

művészettörténeti feldolgozására általa felkért Marosi Ernő művészettörténeti elemzése társaságában. Majd egy évre rá ezen tanulmányok magyar nyelvű változatai is megjelentek a Budapesti Történeti Múzeum évkönyvében. (Marosi egyébként az *Élet és Irodalom*ban már a feltárás közben, annak megkezdése után mindössze egy hónappal kifejtette első gondolatait.) Nem csoda, hogy a leletre a nemzetközi tudományosság is hamar felfigyelt. Bár az akkor már állandó kiállításon szereplő anyagból a *Die Parler und der schöne Stil* 1978-ban rendezett, az 1400 körüli művészettel foglalkozó monumentális kölni kiállítására a múzeum műtárgyvédelmi okokra hivatkozva nem engedett kiszállítani darabot, de a katalógusba így is örömmel beszerkesztett művészettörténeti összefoglaló és képanyag, majd a következő évben rendezett kollokviumon elhangzott előadás megjelentetett szövege letörölhetetlenül felrakta Európa művészettörténeti térképére a 15. század eleji Budát. Ennek eredményeként 1986-ban egy Wormsban megjelentetett doktori disszertáció a korszak udvari művészete főszereplőjeként tárgyalta már a leletgyűttest, az általa kiváltott vitával – amelyre az 1987. évi budapesti Zsigmondkiállítás és a hozzá kapcsolódó nemzetközi konferencia, a hírneves szakemberek budapesti látogatása egyedülálló lehetőséget is teremtett – további hírverést teremtve a szobroknak.²⁶

A pécsi faragványok esetében hasonló sikertörténetről sajnos nem lehet beszámolni. A szoborlelet

²⁶ ZOLNAY – SZAKÁL 1976; *Parler* 1978; ZOLNAY – MAROSI 1989 stb. Tudománytörténeti összefoglaló, a korábbi szakirodalommal: MAROSI 1999; VÉGH 2006.

a székesegyház északi oldalán hosszú időn át folytatott régészeti feltárás során került elő 1982-ben, a budaihoz sokban hasonló szituációban – mindkét esetben épülethelyreállítás, műemléki feladatok, tereprendezés munkálataihoz kapcsolódó, a dolog természetéből is adódóan elhúzódó kutatómunka egy-egy minőségében páratlan és váratlan pillanataról volt szó. A pécsi szoborlelet helyszínének, az Aranyos Mária-kápolnának ásatási munkáit megelőzte egy méreteiben és fennmaradása jelentős mértékében is impozáns, középkori épület feltárása. Ennek a feltárók által a középkori pécsi egyetem intézményéhez kapcsolt épületnek a tudományos közzététele szinte máig meghatározta a szoborleletét is, pedig önmagában a lelőhelyek topográfiai és előkerülésük időbeli közelségéből ennek nem feltétlenül kellett volna következnie. Ebből adódóan a szobrokkal is foglalkozó hosszabb-rövidebb előadások és tanulmányok egyetemtörténeti, várostörténeti, régészeti szak fórumokon jelentek csak meg,²⁷ ahol igazi párhuzam, összehasonlító anyag híján valódi hatást nem fejthettek ki – hogy utaljak a korábban elmondottakra: szoborleleteket nem lehet régészeti ábra-táblákba rendezni. A rendezők kérése ellenére nem állítottak ki egyetlen pécsi darabot sem 1987-ben a budapesti Zsigmond-kiállításon, amelynek nemzetközi hatásáról a budai lelet kapcsán már szoltam – pedig a csupán rövidebb német rezümékkel segített, magyar nyelvre ellenére mégis máig igen jelentős idézettségű katalógus is sokat lendíthetett volna az ügyön. Hasonlóan az 1994. évi, Magyar Nemzeti Galéria-beli *Pannonia Regia* kiállítás katalógusához,²⁸ amelyben ugyan a kiállításon bemutatott néhány szobor és építészeti töredék leírása megjelent, de példa nélküli módon fényképes illusztráció híján – művészeti kvalitásról csupán írásban nyilatkozni pedig elvetélt kísérlet, ráadásul a magyar nyelvű közlések „provincializmusával” szemben a színes fénykép a lehető legnemzetközibb, minden szakember számára magáért beszél. Ezeket a lehetőségeket nem pótolhatta sem a Műemlékvédelmi Hivatalban rendezett fényképkiallítás, sem már

az eredeti darabokból is válogató tárlat 1995-ben Bajorországban, 1996-ban pedig a pécsi Művészetek Házában és a Paksi Városi Múzeumban. Az ezekhez kapcsolódó német nyelvű füzet²⁹ ugyanúgy nem juthatott el a szakemberek szélesebb köréhez, ahogy az 1999-ben az ICOMOS Német Nemzeti Bizottság sorozatában megjelentetett kétnyelvű, már valóban minőségi kivitelű, színes fényképeket is tartalmazó tanulmánykötet³⁰ is csupán műemlékes körökben terjedő „rétegiadványnak” tekinthető. A faragványok katalógusa előkerülésük után 23 évvel sem áll rendelkezésre – Buda esetében ennek német nyelvű megjelentetésére csupán két, magyar nyelven három évet kellett várni. Mindez közrejátszhat abban, hogy a pécsi szoborlelet sajnálatos módon máig nem vált országos – mondhatnánk nemzeti – üggyé, egyben pedig, minden szándékával éppenséggel ellentétesen, feltárójának sem hozta meg azt a hazai és nemzetközi szakmai hírnevet, amely a budai lelet eredményeként Zolnay Lászlónak osztályrészül jutott.

A művészettörténeti szempontú feldolgozás hiánya sok esetben azonban nem a régészeknek tudható be. A középkor emlékeitől eltérően a magyarországi művészettörténet jelenleg nem tekinti témájának sem az ókor, sem a népvándorlások emléktanyáját. Ez különösen az előbbi esetében igazán meglepő, hiszen a két világháború között a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem két művészettörténeti tanszéke közül az egyik az ókor-tudós Hekler Antal vezetése alatt állt, és Oroszlán Zoltán személyében a későbbi évtizedekben is volt művészettörténész tanára az antikvitásnak. A fiatalabb generációk előtt pedig még van jó példa: a művészettörténeti módszerek régészeti leletekre történő alkalmazásában élenjárók Szilágyi János György kutatásai, például az etruszko-korinthosi vázafestészet területén.³¹ Az elmúlt években Magyarországon a Mediterráneumnak – jelesül a kopt művészetnek – szentelt legfontosabb, nemzetközi érdeklődést is kiváltó kiállítását, határozottan művészettörténeti kérdésfeltevése ellenére is a régész Török László rendezte.³² Erdélyi Gizella torzóban maradt, a pannoniai kőfaragás emlékeinek feldolgozását célul kitűző monográfiája³³ megjelenése – több mint három évtized – óta a kérdés, vagy akár csak valamely részterülete, művészettörténeti feladatként nem bukkant elő. A római falfestészet Pannoniában előkerült emlékeivel művészettörténész egyáltalán nem foglalkozik, így aztán az utóbbi időszak legjelentősebb ilyen leletének (Brigetio) régész feldolgozójára, Borhy Lászlóra hárult az ikonográfiai és egyéb problémák részben művészettörténeti kérdéseinek végiggondolása is.³⁴ Tudomásom szerint

²⁷ Például: G. SÁNDOR 1987a; G. SÁNDOR 1987b; G. SÁNDOR 1989; G. SÁNDOR 1992; G. SÁNDOR 1997; G. SÁNDOR 2004.

²⁸ *Pannonia Regia* 1994, 270–273, a szoborlelethez tartozó kilenc új lelet katalógustételével (G. Sándor M.), egyetlen kép nélkül!

²⁹ SÁNDOR – GERŐ 1995.

³⁰ *Bischofsburg* 1999.

³¹ SZILÁGYI 1975.

³² TÖRÖK 2005; PATAKI 2005.

³³ ERDÉLYI 1974.

³⁴ BORHY 2001.

antik témájú, publikált művészettörténeti szakdolgozat az elmúlt negyedszázadban egyáltalán nem született Magyarországon.³⁵ A népvándorlás korának leletanyaga pedig sosem volt a művészettörténet témája,³⁶ még a magyar honfoglalás igazán kiemelkedő művészi színvonalú emlékeivel sem

nézett szembe eddig művészettörténész, legfeljebb az összefoglaló kézikönyvek többnyire a régészet eredményeit bemutató, rövid fejezeteinek erejéig³⁷ – pedig biztos, hogy ezeken a területeken új szempontok felvetése termékenyítően hathatna a régészeti vizsgálatokra is.

IRODALOM

- ALTMANN 1973 ALTMANN Júlia: Előzetes jelentés a budavári ferences templom kutatásáról (Rapport préliminaire sur les fouilles exécutées dans l'église des franciscains de Budavár). *ArchÉrt* 100 (1973) 82–87.
- ALTMANN – LŐVEI 2004 ALTMANN Júlia – LŐVEI Pál: Leletegyüttesek a budavári ferences templomból (Finds from the Franciscan Church of Buda Castle). *BudRég* 38 (2004) 11–34.
- BÁLINT 2004 BÁLINT Csanád: *A nagyszentmiklósi kincs. Régészeti tanulmányok*. Budapest 2004.
- Bischofsburg* 1999 *Die Bischofsburg zu Pécs. Archäologie und Bauforschung – A pécsi püspökvár. Régészet és épületkutatás*. Red.: Szijártó, Kálmán – G. Sándor, Mária. ICOMOS. Hefte des Deutschen Nationalkomitees 22. Budapest – München 1999.
- BORHY 2001 BORHY László: *Pannoniai falfestmény*. [Budapest] 2001.
- CAPELLE 1999 CAPELLE, Toisten: Handwerk in der Karolingerzeit. In: *Paderborn* 1999b, 424–429.
- ENGEL – LŐVEI –
VARGA 1983 ENGEL Pál – LŐVEI Pál – VARGA Livia: Zsigmond-kori bárói síremlékeinkről. *ArsHung* 11 (1983) 21–48.
- ERDÉLYI 1974 ERDÉLYI Gizella: *A római kőfaragás és kőszobrászat Magyarországon*. Apollo Könyvtár 5. Budapest 1974.
- ERLANDE-BRANDENBURG
1982 ERLANDE-BRANDENBURG, Alain: *Les sculptures de Notre Dame de Paris au Musée de Cluny*. Paris 1982.
- ERLANDE-BRANDENBURG –
KIMPEL 1978 ERLANDE-BRANDENBURG, Alain – KIMPEL, Dieter: La statuaire de Notre-Dame de Paris avant les destructions révolutionnaires. *Bulletin Monumental* 136 (1978) 213–266.
- Europas Mitte* 2000 *Europas Mitte um 1000*. Band I–II. Ausstellungskatalog. Hrsg. von Wiczorek, Alfred – Hinz, Hans-Martin. Stuttgart 2000.
- FALUS 1980 FALUS, János: Some Iconographic Questions of the Equestrian Statue of Marcus Aurelius. *ActaHAHung* 26 (1980) 167–174.
- FARBÁKY 2002 FARBÁKY Péter: *Szatmári György, a mecénás. Egy főpap műpártoló tevékenysége a Jagelló-kori Magyarországon* (György Szatmári als Mäzen. Die Stiftertätigkeit eines Prälaten in Ungarn der Jagiellonenzeit). MÚF 27. Budapest 2002.
- FELD 1999 FELD István: Beszámoló az egykori budai Szent Zsigmond templom és környéke feltárásáról. *BudRég* 33 (1999) 35–50.

³⁵ Az utolsó: FALUS 1980.

³⁶ Klasszikus példa erre a nagyszentmiklósi kincs (vö. BÁLINT 2004, 47–104, tudománytörténeti összefoglalójával), amellyel az utóbbi jó pár évtizedben művészettörténész rövid említéseken túl nem foglalkozott, egyedül a kincs 19–20. századi művészeti recepciótörténetére, motívumainak felhasználás-történetére vetült érdemi művészettörténeti figyelem: MAROSI 2002, a korábbi eredmények összefoglalásával.

³⁷ *Magyarországi művészet* 1973, I.: 15–25 (a honfoglalók művészete, a magyar föld művészeti hagyatéka, római és szláv hagyatéka: Dercsényi D.); *Művészet* 1983, 7–12 (a honfoglaló magyarság és a honfoglalás kora művészete: Marosi E.); GALAVICS et al. 2001, 10–16 (a pannoniai örökségtől a honfoglalás művészeti hagyatékaig tárgyalva a témát: Wehli T.).

- FODOR 2003–2004 FODOR, István: Das Schwert Stephans des Heiligen. *FolArch* 51 (2003–2004) 159–174.
- FOGAS 2005 FOGAS Ottó: *Gótikus csatok a Kárpát-medencében*. Egyetemi szakdolgozat. Szeged, SzTE Régészeti Tanszék, 2005. [Kézirat]
- GALAVICS et al. 2001 GALAVICS Géza – MAROSI Ernő – MIKÓ Árpád – WEHLI Tünde: *Magyar művészet a kezdetektől 1800-ig*. [Budapest] 2001.
- JÁSZAI 1990 JÁSZAI, Géza: *Gotische Skulpturen 1300–1450*. Bildhefte des Westfälischen Landesmuseums für Kunst und Kulturgeschichte 29. Münster 1990.
- Köln 1984 *Verschwundenes Inventarium. Der Skulpturenfund im Kölner Domchor*. Katalog zu einer Ausstellung des Schnütgen-Museums der Stadt Köln und der Dombauverwaltung des Metropolitenkapitels in Köln. Bearbeitet von Bergmann, Ulrike. Köln 1984.
- LŐVEI 1993 LŐVEI Pál: Ahol nincs, ott ne keress. Új középkori szerzemények a Magyar Nemzeti Galériában. *Új Művészet* 4 (1993) 8–11.
- LŐVEI 1999 LŐVEI Pál: A Stibor-síremlékek mestere. *BudRég* 33 (1999) 103–121.
- LŐVEI 2006 LŐVEI Pál: A középkori pécsi szoborlelet történeti-kulturális jelentősége. In: *A középkori pécsi egyetem jelentősége és helyreállításának problémái*. Szerk.: Font Márta. Pécs 2006, 21–31.
- Magyarországi művészet 1973* *A magyarországi művészet története*. Főszerk.: Fülep Lajos. [Budapest] 1973. [5. kiadás]
- MAREK 2004 MAREK, Lech: *Wczesnośredniowieczne miecze z Europy Środkowej: Wschodniej. Dylematy archeologa i bronioznawcy*. *Studia Archeologiczne* 36. Wrocław 2004.
- MAROSI 1976 MAROSI, Ernő: Vorläufige kunsthistorische Bemerkungen zum Skulpturenfund von 1974 in der Burg von Buda. *ActaHAHung* 22 (1976) 333–373.
- MAROSI 1994 MAROSI Ernő: Zsigmond kori szobrok a budai várból. In: *Pannonia Regia* 1994, 282–287.
- MAROSI 1996–1997 MAROSI Ernő: *A középkor művészete* I–II. Budapest 1996–1997.
- MAROSI 1999 MAROSI Ernő: A budavári Zsigmond-kori szobrok kérdései huszonkét év (és a Szent Zsigmond templom feltárásai) után. *BudRég* 33 (1999) 93–101.
- MAROSI 2002 MAROSI Ernő: Utóélet vagy újjáélesztés? Kísérletek a nagyszentmiklósi kincs beillesztésére a magyar művészet történetébe. In: *Az avarok aránya. A nagyszentmiklósi kincs*. Főszerk.: Kovács Tibor. Budapest 2002, 134–142.
- Művészet* 1983 *A művészet története Magyarországon a honfoglalástól napjainkig*. Szerk.: Aradi Nóra. Budapest 1983.
- B. NYÉKHELYI 2003 B. NYÉKHELYI Dorottya: *Középkori kútlet a budavári Szent György téren* [A Medieval Find from a Well on Szent György tér, Buda Castle]. *Monumenta Historica Budapestinensia* 12. Budapest 2003.
- Otto der Große* 2001 *Otto der Große. Magdeburg und Europa*. Band II. Hrsg. von Puchle, Matthias. Ausstellungskatalog. Mainz 2001.
- Paderborn* 1999a *799 – Kunst und Kultur der Karolingerzeit. Karl der Große und Papst Leo III. in Paderborn*. Ausstellungskatalog. Hrsg. von Stiegemann, Christoph – Wemhoff, Matthias. Mainz 1999.
- Paderborn* 1999b *799 – Kunst und Kultur der Karolingerzeit. Karl der Große und Papst Leo III. in Paderborn. Beiträge zum Katalog der Ausstellung Paderborn 1999*. Hrsg. von Stiegemann, Christoph – Wemhoff, Matthias. Mainz 1999.
- Pannonia Regia* 1994 *Pannonia Regia. Művészet a Dunántúlon 1000–1541*. Kiállítási katalógus – Magyar Nemzeti Galéria. Szerk.: Mikó Árpád – Takács Imre. Budapest 1994.
- Parler* 1978 *Die Parler und der schöne Stil 1350–1400. Europäische Kunst unter den Luxemburgen* I–III. Eine Handbuch zur Ausstellung des Schnütgen-Museums in der Kunsthalle Köln. Hrsg. von Legner, Anton. Köln 1978.
- PATAKI 2005 PATAKI Zita Ágota: A fáraók után / After the Pharaohs. Treasures of Coptic Art from Egyptian Collections [ismertetés]. *Kunstchronik* 58 (2005) 617–623.
- PRESSOUYRE 1962 PRESSOUYRE, Léon: *Sculptures du premier art gothique à Notre-Dame-en-Vaux de Châlons-sur-Marne*. *Bulletin Monumental* 120 (1962) 359–366.

- PRESSOUYRE 1976 PRESSOUYRE, Sylvia: *Images d'un cloître disparu: Notre-Dame-en-Vaux à Châlons-sur-Marne*. Châlons-sur-Marne 1976.
- PRESSOUYRE 1981 PRESSOUYRE, Sylvia and Léon: *The Cloister of Notre-Dame-en-Vaux at Châlons-sur-Marne*. Nancy 1981.
- ROZMANN 2007 ROZMANN Viktor: Lehetett volna. A Cella Septichora Látogató Központ. *Echo* 10:3 (2007) 3–7.
- G. SÁNDOR 1987a G. SÁNDOR, Mária: Recent Contributions Concerning the Site of Medieval Pécs University. *Alba Regia* 22 (1987) 7–9.
- G. SÁNDOR 1987b G. SÁNDOR, Mária: Freilegung der Bischofsburg von Pécs und der ersten mittelalterlichen ungarischen Universität. *Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich* 3 (1987) 67–83.
- G. SÁNDOR 1989 G. SÁNDOR, Mária: Die Bischofsburg zu Pécs und die erste ungarische mittelalterliche Universität. *Specimina Nova. A Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Történeti Tanszékének Évkönyve* 1989, 181–187.
- G. SÁNDOR 1992 G. SÁNDOR Mária: A pécsi Püspökvár feltárt középkori egyházi és világi épületei. *JPMÉ* 37 (1992) 105–114.
- G. SÁNDOR 1997 G. SÁNDOR, Mária: Lage und das Gebäude der mittelalterlichen Universität von Pécs. In: *Universitas Budensis 1395–1995*. Eds.: Szögi, László – Varga, Júlia. Budapest 1997, 61–66.
- G. SÁNDOR 2004 G. SÁNDOR Mária: A pécsi középkori egyetem feltárásának és kutatásának újabb eredményei. In: *Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére*. Szerk.: Erdei Gyöngyi – Nagy Balázs. Monumenta Historica Budapestinensia 14. Budapest 2004, 79–83.
- SÁNDOR – GERŐ 1995 SÁNDOR, Mária – GERŐ, Győző: *Die Bischofsburg zu Pécs*. Archäologie und Forschung. Budapest – München 1995.
- SAUERLÄNDER 1962 SAUERLÄNDER, Willibald: Skulpturen des 12. Jahrhunderts in Châlons-sur-Marne. *ZKg* 25 (1962) 97–123.
- Sigismundus 2006 *Sigismundus Rex et Imperator. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában 1387–1437*. Kiállítási katalógus – Budapest, Szépművészeti Múzeum, Luxemburg, Musée national d'histoire et d'art. Szerk.: Takács Imre. Mainz 2006.
- SLADDECZEK 1999 SLADDECZEK, Franz-Josef: *Der Berner Skulpturenfund. Die Ergebnisse der kunsthistorischen Auswertung*. Wabern – Bern 1999.
- STEUER 1999 STEUER, Heiko: Handel und Wirtschaft in der Karolingerzeit. In: *Paderborn 1999b*, 406–416.
- SZILÁGYI 1975 SZILÁGYI János György: *Etruszkó-korinthosi vázafestészet*. Apollo Könyvtár 6. Budapest 1975.
- TAKÁCS 2006 TAKÁCS Imre: Királyi udvar és művészet Magyarországon a késői Anjou-korban. In: *Sigismundus* 2006, 68–86.
- THIEME – EMMERLING 2001 THIEME, Cristina – EMMERLING, Erwin: Zur Farbigekeit der Terrakottaarmee. In: *Die Terrakottaarmee des ersten chinesischen Kaisers Qin Shihuang*. Hrsg. von Blänsdorf, Catharina – Emmerling, Erwin – Petzet, Michael. Arbeitshefte des Bayerischen Landesamtes für Denkmalpflege 83. München 2001, 335–369.
- TÖRÖK Gy. 1981 TÖRÖK, Gyöngyi: Einige unbekannte Holzskulpturen des weichen Stils in Ungarn und ihre Beziehungen zu dem Skulpturenfund in der Burg von Buda. *ActaHAHung* 27 (1981) 209–224.
- TÖRÖK L. 2005 TÖRÖK László: A fáraók után. A kopt művészet kincsei Egyiptomból – After the Pharaohs. Treasures of Coptic Art from Egyptian Collections. Kiállítási katalógus – Szépművészeti Múzeum. Budapest 2005.
- VÉGH 1998 VÉGH András: A középkori ágostonos kolostor felfedezése a Vízivárosban (Discovery of a Medieval Augustine Monastery in Buda). *Magyar Múzeumok* 4:3 (1998) 15–17.
- VÉGH 2006 VÉGH András: Zsigmond-kori szoborleletek a budai királyi palota környezetéből. In: *Sigismundus* 2006, 219–224.

- VISY 2007 VISY Zsolt: A pécsi cella septichora műemléki munkálatainak tanulságai. *Műemlékvédelem* 51 (2007) 201–208.
- WESTPHAL 1999 WESTPHAL, Herbert: Zur Bewaffnung und Ausrüstung bei Sachsen und Franken. In: *Paderborn* 1999b, 323–327.
- ZOLNAY 1976 ZOLNAY, László: Der gotische Skulpturenfund von 1974 in der Burg von Buda. *ActaHAHung* 22 (1976) 173–331.
- ZOLNAY 1977 ZOLNAY László: Az 1967–75. évi budavári ásatásokról s az itt talált gótikus szoborcsoportról. *BudRég* 24:3 (1977) 3–146; 24:4 (1977) ábrák és képek.
- ZOLNAY – MAROSI 1989 ZOLNAY László – MAROSI Ernő: *A budavári szoborlelet*. Budapest 1989.
- ZOLNAY – SZAKÁL 1976 ZOLNAY László – SZAKÁL Ernő: *A budavári gótikus szoborlelet*. [Budapest] 1976.

ARCHAEOLOGY AND ART HISTORY

TASKS, NEEDS AND PRACTICE IN THE BORDERLAND BETWEEN ARCHAEOLOGICAL AND ART HISTORICAL RESEARCH

Pál Lővei

In connection with these two branches of science that spring from a common source, it is of great significance that archaeological excavations augment the source-base of art history with important finds. While, for example, in the course of the last half-century merely four or five hitherto-unknown Gothic sculptures made of wood have been discovered on the territory of Hungary during art historical topographical inspections or monument restorations, over the same time span many dozen stone sculptures of similar age have been ‘produced’ by archaeology in Buda, Pécs, Pilisszentkereszt, and Eger, to the not inconsiderable delight of art history. In the catalogue of medieval sepulchral monuments currently in preparation, the relics that have come to light as archaeological finds since the beginning of the cataloguing process are much more numerous than the tombstones identified *in situ* that had never been mentioned anywhere before. The responsibility of archaeology, therefore, is enormous not just with regard to itself: when an archaeologist and his institution struggle to ensure a legal background and then for the enforcement of the laws and legal regulations attained so that he has the opportunity to perform his tasks, he is at the same time representing the interests of art history and architectural history, too.

The solution of special situations arising in the course of archaeological work cannot depend solely on the archaeologist: for example, in order to save the fourteenth-century Angevin silk tapestry excavated at Buda Castle, there was a need for prompt actions and decisions not just by archaeologists, but also by excavation workers, assistants, restorers, and museum managers, as well as for a pre-existing laboratory background and, of course, funding. A situation may arise in which despite every good intention and sufficient material resources, the outcome is less than perfect. An example was the rapid fading away of the traces of paint on the Gothic sculptures unearthed in Buda in 1974; this stemmed from a lack of appropriate knowledge and practice on the part of restorers. However, following these experiences in Buda, the conservation work performed on the fourteenth-century carvings of the ‘Golden’ Chapel of the Virgin Mary in Pécs was much more successful. Nevertheless, medieval wall remains excavated likewise in Pécs that were highly significant also from the art historical point of view were destroyed before they could be fully documented, because the city government (the investor entrusted with the task) wished to speed up operations aimed at excavating the Early Christian Roman remains and opening them to the public.